

กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะพุทธปรัชญา
The Learning Process for Human Resource Development According to
Buddhist Philosophy

พระมหาณัฐพันธ์ สุทสุสนวิภาณี¹, พระมหาใจสิงห์ สิริธมโม²,

พระธีระพงษ์ นรินโท³, พระมหาสากรล สุภระเมธี⁴

Phramahanatthabhan Sudassanavipani¹, Phramahajaising Siridhammo²,

Phrateerapoong Narinto³, Phramahasakol Subharamethi⁴

Email : jaising.1987.siri@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกระบวนการเรียนรู้ในฐานะเป็นลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการใช้รูปแบบวิธีการ และเทคนิคการสอนที่เหมาะสมอย่างหลากหลายประกอบ โดยไม่ควรยึดถือเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ต้องให้มีความสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งมีความสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทที่เน้นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองด้วยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา พบว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทางพุทธปรัชญาจึงเป็นการพัฒนาใน 4 ด้าน คือ พัฒนากาย พัฒนาศีลพัฒนาจิต และพัฒนาปัญญาเพื่อประโยชน์สุขแก่กุลต่อตนเอง สังคมส่วนรวม

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้; การพัฒนา; ทรัพยากรมนุษย์; พุทธปรัชญา

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

^{1,2,3} Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Thailand.

⁴มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

⁴ Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus, Thailand.

*ได้รับบทความ: 4 กุมภาพันธ์ 2564; แก้ไขบทความ: 7 มิถุนายน 2564; ตอรับการตีพิมพ์: 7 มิถุนายน 2564

Received: February 4, 2020; Revised: June 7, 2021; Accepted: June 7, 2021

ABSTRACT

This article has objective to offer the learning process as it is a characteristic of learning activities which emphasizes the use of various forms, methods and appropriate teaching techniques should not rely on only one but must be consistent with the aptitude of interest and the differences between the students' personalities to create self-knowledge which is consistent with the human resource development process according to Theravada Buddhist philosophy which emphasizes the learning process and self-development by following the threefold principles are precepts, meditation and wisdom. It found that the development of human resources in the Buddhist philosophy is therefore developed in 4 areas: physical development, sacrament development, mental development and intellectual development for the benefit of the people and the society as a whole.

Keywords : Learning Process; Development; Human Resources; Buddhist Philosophy

1. บทนำ

สังคมยุคปัจจุบัน มนุษย์ต้องเผชิญกับภัยรอบตัวที่มาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรอบด้าน จึงก่อให้เกิดภาวะวิกฤตการณ์ต่างๆ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการตกงาน ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอุบัติเหตุปัญหาความขัดแย้งอาชญากรรม และปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการจัดการชีวิตและสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขได้ยาก นั่นเป็นเพราะคนในสังคมขาดทักษะและกระบวนการเรียนรู้จึงนำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย กระบวนการเรียนรู้ในชีวิตเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะการเรียนรู้ในสถานการณ์จริงของแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละปัญหาที่ต้องเผชิญในแต่ละวัน ดังนั้น กระบวนการจัดการเรียนรู้จึงต้องอาศัยผู้เรียนแต่ละคนเป็นตัวตั้ง ครูย่อมจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์กิจกรรม และการทำงาน อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนครบทุกด้านทั้งทางกาย ทางจิตหรืออารมณ์ ทางสังคม และทางสติปัญญาซึ่งรวมถึงพัฒนาการทางจิตวิญญาณด้วย (ประเวศ วะสี, 2543 : 1) ซึ่งมีความสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีจุดมุ่งหมายลดกิเลสตัณหาและมุ่งให้ทำประโยชน์ให้ตนเองและคนอื่น โดยสอนให้ลดละไม่ให้เห็นแก่ตัว ลดการเบียดเบียนการทำร้ายคนอื่น ซึ่งการละกิเลสนี้ถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การนำสู่หนทางแห่งนิพพานหรือความสุขอันเกิดจากการดับทุกข์ ซึ่งตามทัศนะของพุทธปรัชญานั้นให้ยึดถือทางสายกลาง

(มัชฌิมาปฎิปปทา) โดยดำเนินการตามมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นการนำอุดมการณ์ออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จได้จริง

ดังนั้นบทความนี้จึงเป็นการนำเสนอแนวคิดในการจัดการกระบวนการรับรู้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อการสร้างสุขภาวะและสร้างประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนและสังคม

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ นั้น เป็นแนวคิดที่จัดว่าเป็นพื้นฐานสำคัญอีกอย่างของกระบวนการเรียนการสอน ฉะนั้น “สาระหรือแก่นแท้ของการเรียนการสอนคือการเน้นการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ”(กนกวรรณ โกมลพิพิธ, 2549 : 26) กระบวนการการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาจึงจำเป็นต้องก่อให้เกิดสาระที่พัฒนาสมดุลทั้งในด้านความรู้ ความคิด ความสามารถและความดี ดังนั้นกระบวนการการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา จึงเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา และเกิดขึ้นได้ตลอดชีวิต ด้วยอาศัยแรงศรัทธาการสัมผัสและการสัมพันธ์ในสถานการณ์ต่างๆ กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่สำคัญจะต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความสุขและกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวมจึงจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้อย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้

3. กระบวนการเรียนรู้อย่างมีความสุข

กระบวนการการเรียนรู้อย่างมีความสุขเป็นกระบวนการของสภาพการจัดการเรียนการสอนในบรรยากาศที่ผ่อนคลายเป็นอิสระเน้นการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งยังสร้างบรรยากาศที่ความหลากหลายในวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้เต็มตามศักยภาพการจัดการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุขนั้นจะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนารอบด้านและเกิดรักในการเรียนรู้อันจะส่งผลต่อความตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้และเรียนรู้สิ่งต่างๆ ตลอดชีวิตกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสุขต้องมีอิสระในการคิดไม่มีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดตายตัว (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 20) ทั้งนี้ผู้เรียนจะได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดและได้เรียนรู้ภายใต้บรรยากาศดังนี้

- 1) ผู้เรียนได้รับการยอมรับว่าเป็นมนุษย์ที่มีหัวใจและสมองและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีสิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติจากผู้ใหญ่ออย่างมนุษย์คนหนึ่ง
- 2) ผู้เรียนได้เลือกเรียนรู้ตามความถนัดความสนใจและความสามารถที่แตกต่างกันอย่างเต็มศักยภาพ
- 3) ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ความสำเร็จอยู่เสมอจนเกิดความภาคภูมิใจในตนเองและผู้เรียนได้ค้นพบตัวเอง

- 4) ครูผู้สอนให้ความเมตตาจริงใจและเอาใจใส่ผู้เรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน
- 5) ครูผู้สอนมีความเก่งมีศิลปะฉลาดและมีความเชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ผู้เรียนและจัดกิจกรรมที่หลากหลายรองรับความรู้ความสามารถและความสนใจของผู้เรียนที่มีแตกต่างกัน
- 6) ครูผู้สอนมีความรู้สึที่ดึงดูดผู้เรียนทุ่มเทการทำงานเพื่อผู้เรียนตลอดไปแม้จะมีอุปสรรคใดๆ เกิดขึ้นก็ตาม
- 7) บทเรียนสนุกแปลกใหม่จูงใจให้ติดตามและเข้าใจใ้หายากค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองในสิ่งที่สนใจ

8) บทเรียนมีความหมายและนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้จริง

ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาโดยเน้นการเรียนรู้แบบความสุข เป็นการสร้างสุขภาวะจากการเรียนรู้ ด้วยการเรียนรู้อย่างมีอิสระเสรีภาพ ตามแต่ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนจริงๆ ก่อให้เกิดเป็นการเรียนรู้ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ และการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์จริงที่พบเจอในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. กระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวม

กระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวม เป็นอีกหนึ่งกระบวนการที่สำคัญ เพราะเป็นกระบวนการที่เน้นการเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อเนื่องกลมกลืนกันทั้งเรื่องใกล้ตัวที่มีอยู่ในท้องถิ่นโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่เรื่องของท้องถิ่นเรื่องของสากลท้องถิ่นที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและก่อให้เกิดแนวโน้มต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกซึ่งมีผลทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องการเรียนรู้ที่ชัดเจนลึกซึ้งครอบคลุมมีความหมาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 24) หรือทำให้เกิดความรู้ทั้ง 3 ด้านคือพุทธิพิสัยทักษะพิสัยและจิตพิสัย(ชนาธิป พรกุล, 2544 : 57)จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้รวมถึงนำไปแก้ปัญหาสภาพต่างๆ ที่เกิดขึ้นสังคมได้จริงดังนั้นกระบวนการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาแบบองค์รวม จึงเป็นการเน้นการจัดการเรียนรู้ในลักษณะของการ บูรณาการสาระวิชาการต่างๆ เข้าด้วยกันโดยแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ (อัญชลี สารรัตน์, 2542 : 27-29) คือ

ลักษณะที่หนึ่งเป็นการบูรณาการภายในวิชา (Single Subject Integration) เป็นการนำเนื้อหาภายในวิชาเดียวไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้และทักษะไปใช้ในชีวิตจริงในบริบทที่มีความหมายซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความหมาย

ลักษณะที่สองเป็นการบูรณาการระหว่างวิชาโดยการเชื่อมโยงหรือรวมศาสตร์ต่างๆ ตั้งแต่ 2 สาขาขึ้นไปภายใต้หัวเรื่อง (Theme) เดียวกันเป็นการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ความเข้าใจและทักษะในศาสตร์หรือความรู้ในวิชาต่างๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไปเพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและใกล้เคียงกับชีวิตจริงแบ่งเป็น 4 รูปแบบคือ

1) การสอนบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion) การสอนรูปแบบนี้ครูผู้สอนในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่นๆ เข้าไปในการสอนของตนเป็นการวางแผนการสอนและสอนโดยครูเพียงคนเดียว

2) การสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน (Parallel Instruction) การสอนตามรูปแบบนี้ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนวิชาต่างกันต่างคนต่างสอนแต่ต้องวางแผนการสอนร่วมกันโดยมุ่งสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาเดียวกัน (Theme/Concept/Problem) ระบุสิ่งที่ร่วมกันและตัดสินใจร่วมกันว่าจะสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหานั้นๆอย่างไรในวิชาของแต่ละคนงานหรือการบ้านที่มอบหมายให้ผู้เรียนทำจะแตกต่างกันไปในแต่ละวิชาแต่ทั้งหมดจะต้องมีหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาร่วมกัน

3) การสอนบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) การสอนตามรูปแบบนี้คล้ายๆกันการสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน (Parallel Instruction) กล่าวคือครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปสอนต่างวิชากันมุ่งสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาเดียวกันต่างซึ่งจะช่วยเชื่อมโยงสาขาวิชาต่างๆเข้าด้วยกันครูทุกคนจะต้องวางแผนร่วมกันเพื่อที่จะระบุว่าจะสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหานั้นๆในแต่ละวิชาอย่างไรและกำหนดว่าจะสร้างโครงการร่วมกัน (หรือกำหนดงานที่จะมอบให้ผู้เรียนทำร่วมกัน) และกำหนดว่าจะแบ่งโครงการนั้นออกเป็นโครงการย่อยๆให้ผู้เรียนปฏิบัติในแต่ละรายวิชาอย่างไร

4) การสอนบูรณาการแบบข้ามวิชาหรือสอนเป็นคณะ (Transdisciplinary Instruction) การสอนตามรูปแบบนี้ครูที่สอนวิชาต่างๆจะร่วมกันสอนเป็นคณะหรือเป็นทีมร่วมกันวางแผนปรึกษาหารือร่วมกันและกำหนดหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาร่วมกันและร่วมกันดำเนินการสอนผู้เรียนกลุ่มเดียวกัน

กระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวมจึงเป็นอีกหนึ่งกระบวนการเรียนรู้แห่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เมื่อเรานำกระบวนการการเรียนรู้ทั้ง 2 แบบ คือ กระบวนการเรียนรู้แบบความสุขและกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวมมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ก็จะทำให้เห็นความสอดคล้องของและแนวทางแห่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดการบรรลุผลที่ก่อให้เกิดความสุขประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน คนอื่นและสังคมผ่านกระบวนการการเรียนรู้ดังที่กล่าวมาที่มีความสอดคล้องกันอย่างลงตัวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะพุทธปรัชญา

5. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะพุทธปรัชญา

มนุษย์ทั้งหลายมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม ต่อชุมชนและองค์กรเป็นอย่างมาก เพราะมนุษย์เองคือหัวใจของกระบวนการพัฒนาทั้งหลาย ดังนั้นการพัฒนาคบหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล จึงควรได้รับการเอาใจใส่เป็นอย่างดีทั้งจากองค์กรทั้งรัฐและเอกชน โดยเฉพาะในเรื่องของการให้การศึกษาเพื่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคล เพราะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนา ดังนั้นจึงควรต้องมีการพัฒนาให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ มีศักยภาพ ที่มากด้วยความรู้และความสามารถ ทั้งยังมีความเชี่ยวชาญเพื่อพัฒนาองค์กรให้ยั่งยืน ในท่ามกลางสถานการณ์ของความเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา เพราะสภาพความจริงของสังคมมีการเปลี่ยนแปลง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549 : 1-2) เป็นพลวัตร (Dynamics) อยู่ตลอดเวลาด้วยมีเหตุปัจจัยที่สร้างความสลับซับซ้อน (Complexity) เพิ่มขึ้น มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาให้เกิดความรู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงนั้นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้น เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่สามารถที่จะพัฒนาได้และมนุษย์เป็นอยู่ได้เพราะมีการพัฒนา ถ้าไม่พัฒนาจะอยู่ไม่รอดและพัฒนาได้โดยไม่มีขีดจำกัด สูงสุดสู่ความเป็นพุทธะโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบของการพัฒนาที่สูงที่สุด ตามพุทธศาสนาสุทธาปิฎกที่ว่า “ทณโต เสฏโฐ มนุสเส สุ แปลว่า ในหมู่มนุษย์ผู้ที่พัฒนาฝึกฝนที่ดีเท่านั้นจึงจะเป็นผู้ประเสริฐ”(พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539 : 25/321/133) นี่เป็นหลักที่เป็นพื้นฐานความเชื่อที่จะนำไปสู่การกำหนดทิศทางของกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะพุทธปรัชญานั้น มีเป้าหมายสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ การพัฒนาตามกรอบไตรสิกขาและการพัฒนาตามหลักภาวนา 4

6. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา นั้น เป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในการฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน มี 3 ด้าน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549 : 107)คือ 1)อริสัสสิกขา-สิกขาคือศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง 2)อริจิตตสิกขา-สิกขาคือจิตอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง และ 3)อริปัญญาสิกขา-สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

โดยกระบวนการพัฒนาเริ่มแรกนั้นเริ่มที่หลักการของการศึกษา เพราะการพัฒนาแท้ที่จริงนั้นก็คือสิ่งเดียวกันกับการศึกษา ที่มุ่งหวังผลในการสร้างคนดีให้กับสังคม สร้างคนคนฉลาด มีความรู้เป็นลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่สังคมต้องการ ทั้งนี้การพัฒนาการศึกษาจึงเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์อีกด้วยโดยสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันให้มีความสุขและเกิด

ประโยชน์เกื้อกูล ทั้งยังสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ เพราะอาศัยกระบวนการพัฒนาทางการศึกษาเรียนรู้ทำให้คนมีคุณสมบัติ 5 ประการ (กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธศึกษาทหารบก, 2545 : 26) คือ มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีความประพฤติดี มีหน้าที่ดี และมีสังคมดี กระบวนการศึกษาเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ถูกต้องนอกจากจำเป็นต้องมีการนำเทคนิควิธีการต่างๆ ไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างคนดีให้กับสังคม สร้างคนให้มีลักษณะตามที่สังคมต้องการ เป็นการศึกษาที่ทำให้คนฉลาดเฉลียว ทำให้เกิดความรู้ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่ต้องศึกษาพัฒนา แยกออกไปเป็น 3 ด้านใหญ่ๆ โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา และตามทัศนะพุทธปรัชญา ยังมีกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญอีกอย่าง นั่นคือ หลักภาวนา 4

7. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภาวนา 4

หลักการพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนานั้น เมื่อบุคคลนั้นได้พัฒนาตนตามนี้แล้วย่อมมีคุณสมบัติที่สมบูรณ์ ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เรียกว่า “ภาวितตะ” แปลว่าผู้ได้พัฒนาตนแล้ว ได้อธิบายคุณสมบัติ 4 ประการดังนี้

1. ภาวิตกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว(มีกายภาวนา) คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักบริโภคปัจจัย 4 รู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการเสพหรือใช้สอยอุปกรณ์ตลอดจนเทคโนโลยีทั้งหลายในทางที่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต (กินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูแลเป็น พังเป็น เป็นต้น)

2. ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว(มีศีลภาวนา) คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้วไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในวินัยและอาชีวะที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์ และส่งเสริมสันติสุข (เสวนา-คบหาเป็น สังคมเป็นพูดเป็น สื่อสารเป็น ทำเป็น)

3. ภาวิตจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว(มีจิตภาวนา) คือ มีจิตใจที่ฝึกอบรมดีแล้ว สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร มีมุทิตา ความเคารพอ่อนน้อม ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น สมบูรณ์ด้วย สมรรถภาพจิต คือมีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายาม มีความอุตสาหวิริยะรับผิดชอบ มีสติสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วย สุขภาพจิต คือ มีจิตใจที่ร่าเริงเบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม ผ่องใส และสงบสุข (ตั้งจิตเป็น วางใจเป็น ทำใจเป็น)

4. ภาวิตปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (มีปัญญาภาวนา) คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุผลมองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง หรือตามที่มันเป็นปราศจากอคติและแรงจูงใจ เคลือบแฝง เป็นอิสระ

จากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต เข้าถึงอิสรภาพ ปลอดภัย ปราศจากปัญหา (คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น) (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539 : 43-44)

ดังนั้น เมื่อบุคคลได้พัฒนาตนเองตามหลักการครบทั้ง 4 ด้านแล้ว บุคคลนั้นย่อมมีคุณสมบัติสมบูรณ์ครบทั้งทางด้านกาย คือ มีความพอประมาณรู้จักการบริโภคปัจจัย 4 รู้จักใช้และสำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายในการเสพหรือใช้สอยอุปกรณ์ต่างๆ ด้านศีล คือ ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น ด้านจิต คือ มีคุณธรรม มีเมตตากรุณา ความเอื้ออารี ความเคารพอ่อนน้อม ความกตัญญูทักเตือนและด้านปัญญา คือ มีความรู้จักคิด พิจารณา วิจิจ्ञัย แก้ปัญหาเป็น รู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ รู้จักเหตุผล รู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต

8. ทศนะพุทธปรัชญาต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทศนะพุทธปรัชญาเป็นการพัฒนามนุษย์เพื่อให้มีความรู้ดี มีความประพฤติที่ดีงามจะโดยจากฐานของอะไรก็ตาม ผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา มิใช่เพียงมีความรู้เท่านั้น หากแต่มุ่งหวังให้เป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตตามความรู้ เพราะกระบวนการพัฒนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาต้องยึดพระพุทธเจ้าเป็นต้นแบบพระพุทธองค์เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะคือสมบูรณ์วิชาและความประพฤติ กล่าวได้ว่าในด้านวิชาการต้องเป็นสัมมาวิชาการ แล้วจะเป็นสัมมาวิสัยทัศน์เป็นการมองกว้างไกลที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม ตรงตามพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ ตรัสกับพระสาวกรุ่นแรกๆ ให้ตระเวนกระจายกันไปทางละรูป เพื่อความสุขเพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อมหาชนเป็นอันมากนี้ คือทิศทางและมรรควิธีของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทศนะพุทธปรัชญานั้น จึงเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมและวิธีการต่างๆต้องเป็นไปเพื่อสนองหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นเน้นที่การพัฒนาตนและการพัฒนาคน โดยเริ่มตั้งแต่การสอนให้เตือนตนด้วยตนเอง (อตตนา โจทยตตนา) สอนให้เอาชนะตนด้วยตนเอง (อตตา หเว ชิตํ เสโย) สอนให้พัฒนาตนจนสามารถเป็นที่พึ่งของตนด้วยตนเอง (อตตาทิ อตตโน นาโถ)จะมีลักษณะสอดคล้องกับหลักการแนะแนว (Guidance) คือช่วยเหลือเขาเพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ อย่างถูกต้องเหมาะสม หลักการพัฒนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาก็เป็นไปเพื่อให้เขาพึ่งตนเองได้ มิใช่พัฒนาแต่ไปทำลายศักยภาพและความสามารถของคนอื่น

ในทิศทางพุทธปรัชญามีความเชื่อและมองว่าหลักการกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมุ่งสร้างความรู้แจ้งทั้งทางหลักธรรมและการปฏิบัติธรรม ซึ่งประกอบด้วย การเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาตน ตามหลักไตรสิกขาและหลักการอบรมตนตามหลักภาวนา 4 ทั้งนี้พุทธ

ปรัชญาเชื่อเสมอว่ามนุษย์จะต้องแก้ไขพัฒนาตนเองได้และมีการเรียนรู้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเอง อยู่เสมอเวลา และจะต้องมีการพัฒนาตลอดเวลา โดยตั้งอยู่บนทางแห่งความไม่ประมาท ดังนั้น กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะทางพุทธปรัชญา จึงมีหลักการว่า พัฒนาส่งเสริมเรียนรู้ แก้ไขปัญหาด้วยไตรสิกขา อบรมมุ่งมั่นตั้งใจด้วยหลักภาวนา 4

ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นทั้งการพัฒนามนุษย์ โดยเน้น การสร้างเสริมคุณภาพของคนที่จะมาเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของยุคสมัย และเป็นการพัฒนาคนที่สอดคล้องกับจุดหมายระยะยาวแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย ที่มีความยั่งยืนของการพัฒนา อย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงการพัฒนามนุษย์เพื่อมาสนองความต้องการด้านทรัพยากรมนุษย์เฉพาะ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น

9. สรุป

กระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่จัด ขึ้นก็เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพในการคิดสร้างสรรค์ และปฏิบัติ ด้วยตนเองตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน ภายใต้การวางแผน การดูแล การแนะนำ และคำปรึกษาของครู เพื่อให้ผู้เรียนนำกระบวนการเรียนรู้ไปประยุกต์ ใช้ในชีวิตจริงได้ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในลักษณะที่เรียนรู้ อย่างมีความสุข และเรียนรู้แบบองค์รวมโดยเน้นให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ใหม่โดยผ่านกระบวนการคิด ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ เกิดความเข้าใจ และสามารถนำความรู้ไป บูรณาการใช้ในการชีวิตประจำวัน และมีคุณสมบัติตามกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่ต้องการให้ ผู้เรียนเป็น คนเก่ง คนดี และมีความสุข ซึ่งมีความสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทัศนะ พุทธปรัชญาที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้ตน ครอบครัว สังคม ชุมชน ประเทศชาติ และโลกมีความสุขสงบร่มเย็น นั่นคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือให้มีจิตใจที่สูงขึ้น มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ลด ปัญหาต่างๆ ในสังคมลงได้ ดังนั้นในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้ ในทางพุทธ ปรัชญาเชื่อมั่นเหลือเกินว่า เป็นสัมมาวิสัยทัศน์ เป็นการมองกว้างไกลที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขทั้งต่อ ตนเอง และสังคมส่วนรวม สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ ตรัสกับพระสาวกเมื่อครั้งออกจาริก ไปเผยแผ่ธรรมว่า เพื่อความสุข เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อมหาชนเป็นอันมาก นี่คือ หลักการและ แนวทางที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา ตามหนทางการแห่งการพัฒนามนุษย์ตาม หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา, การให้ทาน การรักษาศีล และเจริญภาวนา และหลักการพัฒนาดนเอง 4 ด้าน คือ พัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต พัฒนา ปัญญา ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ บทความเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทรัพยากร

มนุษย์ตามทัศนะพุทธปรัชญา”นี้มุ่งไปที่การศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นความสุขและประโยชน์แก่ตนเองและสังคมด้วยการนำทัศนะทางพุทธปรัชญามาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อให้ตระหนักถึงกระบวนการเรียนการสอนและการจัดการศึกษา ให้เกิดพัฒนาไปตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งสังคมส่วนใหญ่ของประเทศไทยในขณะนี้กำลังล้มและนำหลักการศึกษาดังวันตกมาใช้อย่างกว้างขวางจนล้มหลักการและแนวคิดดีๆ ที่เป็นมรดกที่สังคมชาวพุทธมี ดังนั้นการที่จะทำให้เด็กเยาวชนไทยได้รับวัฒนธรรมทางการศึกษาที่เป็นสัมมาวิสัยทัศน์และก็ต้องพัฒนาให้สอดคล้องกับพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น เพื่อให้ได้รับและเข้าใจเกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรม ด้วยการส่งเสริมการนำหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาสนับสนุนปรัชญาการศึกษาอย่างจริงจัง ทั้งยังควรนำหลักการอบรมตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักภาวนา 4 มาบูรณาการจัดกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจังกับทุกสาขา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์แห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง คือ เรียนดี เรียนเก่ง มีความสุขและมีประโยชน์ต่อตนเองและคนอื่นอย่างแท้จริง

10. เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ โกมลิตธิพงศ์. (2549). การบริการกิจการคณะสงฆ์จีนนิกายในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กองอนุศาสนาจารย์ กรมยุทธิศึกษาทหารบก. (2545). บทความเรื่องไตรสิกขาเป็นรากฐานของการศึกษา ฉบับพระพุทศักราช 45. พ.ศ. 2545. มุลนิธิเผยแผ่ธรรม : คณะอนุศาสนาจารย์ กองทัพบก.
- ชนาธิป พรกุล. (2544). แคทส์: รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2543). ปฐมคาถา ในการปฏิรูปการเรียนรู้ของผู้เรียนที่สำคัญที่สุดรวบรวมและเผยแพร่โดยคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). พัฒนาคนได้อย่างไร? (พระพุทธศาสนากับการพัฒนา มนุษย์). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โครงการพัฒนาตนเองมหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2549). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาประถมศึกษาแห่งชาติ. (2541). **การประกันคุณภาพการศึกษา เล่มที่ 1 แนวทางการประกันคุณภาพการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา**
ประถมศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2549). **การพัฒนองค์กรและบุคลากรแนวคิดใหม่ในการ**
พัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ที่ บริษัท 21Century จำกัด.
- อัญชลี สารรัตน์นะ. (2542). การศึกษาแบบบูรณาการ : Integrative Education. **วารสารวิชาการ.**
2(12). 27-31.